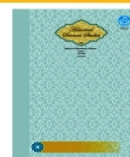

University of Tehran Press

The Introduce of he Manuscript of "Majmū'e-ye Munsha'āt-e Men Natāyeje Afkār-e Afādhel-e Nāmdār" and Reread the Decrees Concerning the Maintenance of Sheikh Mohammad Abi Najm's Mausoleum

Mohammad Bagher Vosoughi ¹, Mohammad Abonajmi ²

1. Corresponding Author, Professor, Department of History, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: vosoughi@ut.ac.ir

2. Associate Professor, Department of Agrotechnology, College of Aburaihan, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: abonajmi@ut.ac.ir

Article Info Abstract

Article Type:
Research Article

Article History:
15, June, 2023

In Revised Form:
15, July, 2024

Accepted:
17, August, 2024

Published Online:
20, September, 2024

The manuscript of "Majmū'e-ye Munsha'āt-e Men Natāyeje Afkār-e Afādhel-e Nāmdār" is a collection of letters and decrees of the 8th and 9th centuries of 15th A.H/16th A.D, which has not been introduced until now. The aim of this paper is to introduce this manuscript, reciting one of its important decrees on the subject of Shaikh Mohammad Abonajm's mausoleum's maintenance, one of the mystics of the 8th century A.H/14th A.D in Khonj. This manuscript was written in 886 A.H/1481 A.D, consisting of original and first-hand documents, shedding light on the developments of Fars and Kerman regions during those periods. After analyzing the content and dating some of decrees and letters, one of its decrees concerning the maintenance of Sheikh Mohammad Abi Najm's mausoleum is re-examined. Following his death, his mystic sect was known as Kākā'iyeh or Shamsiyeh, continued to play as a significant role in promoting social unity. This document confirms the influence of the Shiraz government in Khonj during the 9th century AH/15th A.D. According to the literary and historical importance of this decree and in fact its full text has not been published yet, it is reread and explained for the first time. Finally, the Kākā'iyeh or Shamsiyeh Mystic sect and the architecture of Sheikh Mohammad Abi Najm's mausoleum are introduced. Evidence shows that some letters and decrees in this manuscript contain historical information that find be not can in other sources. Therefore the main titles of letters and decrees are mentioned in order this in paper. The peoples and places introduced in this collection have also been identified by historical sources. Most of these letters and decrees were written in the historical period of the 8th and 9th centuries AH /15th and 16th A.D. During these two centuries, Fars and Kerman states have witnessed many incidents. The details of some of them are reflected in these sources.

Keywords: Khonj, Kākā'iyeh, Shamsiyeh, Fars, Sheikh Mohammad Abi Najm.

Cite this The Author(s): Vosoughi, M., Abonajmi, M., (2024). The Introduce of he Manuscript of "Majmū'e-ye Munsha'āt-e Men Natāyeje Afkār-e Afādhel-e Nāmdār" and Reread the Decrees Concerning the Maintenance of Sheikh Mohammad Abi Najm's Mausoleum: Historical Sciences Studies Historical Sciences Studies Vol.16, No 1, Serial No.37 –Spring- Summer, (283-306)- DOI:10.22059/jhss.2024.378042.473720

Publisher: University of Tehran Press

1. Introduction

One of the most important historical documents is the collection of correspondences. In the Iranian administrative literature tradition, the collection of correspondence is referred to as "Monshaāt". These correspondences have various types, the collection of administrative letters that is written in the government judicial institutions is one of the most important of them. These letters contain information about cultural, administrative and political affairs of different states and cities in Iran. Some of the information which is contained in these letters is unique and cannot be seen in other historical books and sources.

These letters and edicts reflect the official view of the governments and kingdoms. The letters and edicts recount the administrative and cultural structure of Iran in the past centuries. In fact, the content of these letters and edicts will help researchers of historical studies. Important cultural and economic information about the society can be found in these letters and edicts. The content of these documents can be used by researchers to research about cultural history and evaluate the relations of king and rulers with people and citizens of different social classes.

One of the most important manuscripts which is called "Majmū'e-ye Munsha'āt-e Men Natāyeje Afkār-e Afādhel-e Nāmdār" is one of the collection of administrative letters which is written in 886AH/1481AD. These letters are related to the incidents and events of 14th and 15th AD in southern states and cities of Iran. The original of this manuscript is kept in Istanbul University Library and the number of that is 339. The French Orientalist Jean Aubin introduced and explained the bibliographic features of this manuscript for the first time. The name of the places and personalities which are mentioned in this manuscript are from Fars and Kerman mainly. The governors and scholars and administrative people who are from other states are mentioned, too. Studying the historical content of this manuscript indicates that the scribe used the official administrative documents of Fars and Kerman province. These letters and decrees related to the reign of Mozzaffarid (718-795 AH. /1318-1393 AD) and the Timurid dynasty (849-885 AH. /1370-1506 AD) in these states.

Studying of some evidences show that some letters and decrees in this manuscript contain historical information that cannot be found in other sources. Therefore, the main titles of letters and decrees are mentioned in order in this paper. The persons and places introduced in this collection have also been identified by historical sources. Most of these letters and decrees were written in the historical period of the 8th and 9th centuries AH. /14th and 15th AD. During these two centuries, Fars and Kerman states have witnessed many incidents. The details of some of them are reflected in these sources. Among the governors, nobles and dignitaries of Fars and Kerman states whose names are mentioned in this collection Letters, we can mention the following people:

Shāh Shojā Muẓaffari (Reign between 786-759 AH/1384-1357 AD). Amir Timur (Reign between 771-807 AH/1370-1405 AD) Sultan Aḥmad Muẓaffari, Governor of Kerman in 776AH. /1374AD, Amirzādeh 'Omar Shaikh, Governor of Fars in 795 AH/1393 AD. Amirzādeh Pir Moḥammad , Governor of Fars between 796-802 AH/1394-1400 AD. Ibrahim Sultān, Governor of Fars between 817-838 AH/1414-1435 AD. Abulghāsem Mirzā Babur, Governor of Fars in 855AH/1451 AD. Amir Jalāl al-dowaleh va al-din Mas'ūd, ruler of Shulestān and Dashtestān region. Maoulānā Majd al-din Ismāil, One of the heads of administrative affairs of Fars province in 857 AH/1453 AD. Rukn ad-din Šāed, Judge of Fars Province. Kamal Ad-din Maḥmūd , Judge of Fars Province, Shaikh Moḥeb ad-din Abu al-Khair , Head of endowments of Fars province in 841 AH. 1438 AD. Zain al-din Ali Galāh One of the Sufi leaders of southern Iran in the 14th century AD. Majd al-din Ismāil Fāli , Judge of Fars Province. Khwaja Turānshah, One of the heads of administrative affairs of Fars state. Khwajeh Tāj al-din Salmāni one of the calligraphers of the era of Timurid. Moulānā Shaikh Moḥammad Khattāt one of the calligraphers of the era of Timurid. Moulānā Shams ad-din One of the heads of administrative of the era of Timurid. Moulānā Shams al-ddin Šāheb Kashf, one of the writers and scholars of the 15th century in the South of Iran.

After analyzing the content and dating some of decrees and letters, one of its decrees concerning the maintenance of Sheikh Moḥammad Abi Najm's mausoleum is re-examined. Following his death, his mystic sect was known as Kākā'iyeh or Shamsiyeh, continued to play as a significant role in promoting social unity. This document confirms the influence of the Shiraz government in Khonj during the 9th century AH/15th A.D. According to the literary and historical importance of this decree and in fact its full text has not been published yet, it is reread and explained for the first time. Finally, the Kākā'iyeh or Shamsiyeh Mystic sect and the architecture of Sheikh Mohammad Abi Najm's mausoleum are introduced. The followers of the sect of Sheikh Mohammad Abi Najm were active in the south of Iran. Sheikh Mohammad Abi Najm's followers have been active in the geographical area of Fars province and the coastal parts of the Persian Gulf. The tomb of Sheikh Mohammad Abi Najm is located in the Khonj city.

The date of the architect of his tomb back to the 15th century and it has been repaired several times since then. It can be seen a mosque a porch in the vicinity of the tomb. The porch repaired in the Safavid period. Several inscriptions of Sheikh Mohammad Abi Najm's followers are in the southern cities of Fars state which are called Khonj, Fishwar and Kowreh. These inscriptions present that the sect of Abu Najmi was well-known in the south of Iran many years after the death of Sheikh Mohammad Abu Najm. In this paper, the original text of the decree belonging to his tomb has been read. Some of the names which are mentioned in the text of decree has been introduced and identified. Introducing “Majmū'e-ye Munsha'āt-e Men Natāyeje Afkār-e Afādhel-e Nāmdār” as a most important document about Kerman and Fars in 14th and 15th centuries is the principal aim of this paper.

معرفی نسخه خطی «منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» و بازخوانی «حکم شیخوخیت بقعه

منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره

محمدباقر وثوقی^۱، محمد ابونجمی^۲

vosoughi@ut.ac.ir
abonajmi@ut.ac.ir

۱. نویسنده مسئول، استاد گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، ایران، رایانامه:
۲. دانشیار گروه فنی کشاورزی، پردیس ابوریحان، دانشگاه تهران، ایران، رایانامه:

اطلاعات مقاله چکیده

نسخه خطی «مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» مجموعه‌ای از نامه‌ها و احکام سده‌های هشتم و نهم هجری/پانزدهم و شانزدهم میلادی است که تاکنون معرفی نشده است. این مقاله با هدف معرفی این نسخه خطی و بازخوانی یکی از احکام مهم آن با موضوع شیخوخیت بقعه شیخ محمد ابی نجم از عرفای سده هشتم هجری/چهاردهم میلادی در شهر خنج نوشته شده است. نسخه خطی «مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» در سال ۸۸۶ قمری کتابت شده و شامل نامه‌ها، مناشیر، احکام و اسنادی اصیل و دست اول از تحولات ایالت فارس و کرمان در سده‌های هشتم و نهم هجری محسوب می‌شود. پس از بررسی محتوایی و تاریخ‌گذاری برخی از نامه‌ها، به بازخوانی یکی از احکام آن مربوط به سرپرستی و تولیت بقعه شیخ محمد ابی نجم پرداخته می‌شود. طریقت وی پس از مرگش به نام «کاکائیه» یا «شمسیه» مشهور شده و نقش مؤثر خویش را همچنان به عنوان عامل وحدت اجتماعی در منطقه گرمسیرات فارس ایفا می‌نماید. حفظ نفوذ حکومت شیراز در خنج در سده نهم هجری نیز به وسیله این سند تأیید می‌شود. با توجه به اهمیت این حکم از لحاظ ادبی و تاریخی و اینکه تاکنون متن کامل آن منتشر نشده به بازخوانی و تشریح آن پرداخته و در انتها طریقت شمسیه-کاکائیه و معماری بقعه شیخ محمد ابی نجم به اختصار معرفی می‌شود. شواهد نشان می‌دهد که برخی از نامه‌ها و احکام موجود در این نسخه خطی، در بردارنده اطلاعات تاریخی است که در دیگر منابع موجود نیست. از این رو در این مقاله عناوین اصلی نامه‌ها و احکام به ترتیب ذکر شده است. افراد و اماکن معرفی شده در این مجموعه منشآت نیز با استفاده از منابع تاریخی مورد شناسایی قرار گرفته‌اند. بیشتر این نامه‌ها و احکام در دوره تاریخی سده‌های هشتم و نهم هجری/پانزدهم و شانزدهم میلادی نوشته شده است. طی این دو سده، ایالت فارس و کرمان شاهد حوادث بسیاری بوده است که جزئیات برخی از آن در این منشآت منعکس شده است.

نوع مقاله:
علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲/۰۳/۲۶

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۰۴/۲۵

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۰۵/۲۷

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۰۶/۳۰

واژه‌های کلیدی: خنج، کاکائیه، شمسیه، فارس، شیخ حاج محمد ابی نجم.

استناد: وثوقی، محمدباقر، ابونجمی، محمد؛ (۱۴۰۳). معرفی نسخه خطی «منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» و بازخوانی «حکم شیخوخیت بقعه منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره»: پژوهشهای علوم تاریخی، سال ۱۶، شماره ۱، بهار و تابستان، شماره پیاپی ۳۷- (۳۰۶-۲۸۳).

DOI: 10.22059/jhss.2024.378042.473720

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

۱. مقدمه

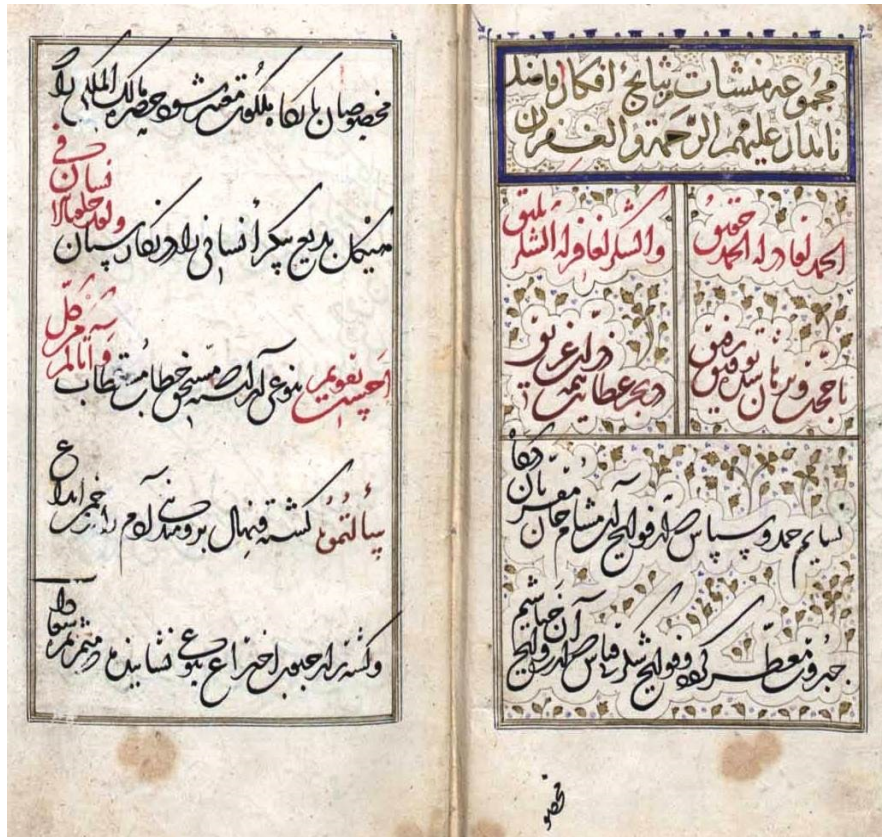
۱-۱: معرفی نسخه خطی «مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار»

نسخه خطی «مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» (۱) و یا آن گونه که در صفحات پایانی آن قیدشده، «منشآت افاضل نامدار و اکابر روزگار» مجموعه‌ای خطی از «نامه‌ها»، «احکام» و «مناشیر» قرن هشتم و نهم هجری است. اصل این نسخه در کتابخانه دانشگاه استانبول به شماره ۳۳۹ موجود است. نخستین بار «ژان اوبن» شرق‌شناس فرانسوی، از «حکم شیخوخیت بقعه کاکا محمد ابی نجم» و مشخصات کتاب‌شناسی این نسخه یاد کرده است (Aubin, 1969:30). در کتاب فهرست نسخه‌های خطی دانشگاه استانبول در معرفی این نسخه آمده است:

«در ظهیریه نام کتاب مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار علیهم‌الرحمه و الغفران خوانده شده است. گویا کاتب الحمدی منشآت را گرد آورده است. خط شکسته نستعلیق جلی (۲)، نام کاتب: حُسام، ۱۸۶ هـ. ۱۲۵ در ۱۸۰ سانتی‌متر، ۷۰ در ۱۲۰ میلی‌متر، ۳۷۷ گ، ۵ سطر، کاغذ آهارزده براق، جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و سر ترنج مطلا و لولا دار، آرایش سرلوحه مذهبی، جدول مشکی و طلایی و الوان، عنوان به قرمز» (فهرست نسخه‌های خطی استانبول، ۱۳۷۴: ۱۸۹-۱۸۸).

باید افزود که این نسخه به خط تعلیق نگاشته شده و کاتب خود را در یک بخش «حُسام» (مجموعه منشآت من نتایج افکار و افاضل نامدار، ۳۳۹، استانبول، ۲۷۶ پ) و در جای دیگر «حسام‌الدین» (۳) معرفی کرده است (همان، ۴۱ ر). در دیباچه نسخه اشاره‌ای به علت نوشتن این منشآت نشده است، نسخه با این عبارات آغاز می‌شود:

«[۱] (همان، ۱ پ) مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل [۲] نامدار علیهم‌الرحمه و الغفران [۳] الحمد لقادر الحمد حقیق و الشکر لغافر له الشکر یلیق [۴] با حجت و برهان شده توفیق رفیق، در بحر عطایت همه ذرات غریق [۵] نسایم حمد و سپاس که از فوایح آن مشام جان مقربان درگاه [۶] جبروت معطر کرده و فوایح شکر بیتیاس که از روایح آن خمایشیم [۱] (همان، ۲ ر) مخصوصان بارگاه ملکوت متعین شود حضره مالک الملکی را که [۲] هیکل بدیع پیکر انسانی را در نگارستان لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِی [۳] أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (۴) به نوعی آراسته که مستحق خطاب مستطاب و وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا [۴] سَأَلْتُمُوهُ (۵) گشته و نهال برومندی آدم را زخمی ابداع [۵] و کشته زار حبوب اختراع به نوعی نشانیده که مثمر ثمر سعادت [۱] (همان، ۲ پ) دینیّه و مکرّمات دنیویه.»

برگ‌های ۱ و ۲ الف از نسخه خطی منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار، کتابخانه دانشگاه استانبول، شماره ۳۹۹، در برگ ۲۷۶ الف و در پایان نسخه آمده است.

«تمام شد منشآت افاضل نامدار و اکابر روزگار علیهم‌الرحمه و الغفران و صلی الله علی خیر خلقه و مظهر حقّه محمد و آله و صحبتته و عترته اجمعین الی یوم الاخر. دو بیتم جگر کرد روزی کباب/ که میگفت گوینده [ای] با رباب/ درینا که بی ما بسی روزگار/ پروید گل و بشکفت نوبهار/ بسی تیر و دی ماه و اردی بهشت/ بیاید که ما خاک باشیم و خشت (۶) (همان، برگ ۲۷۶ ب) این کتابت شد به عون حق تمام / از خط این بنده مسکین خُسام/ هشتصد و هشتاد و شش سال از زمان / رفته بود از هجرت خیرالانام/ دارد از الطاف خواننده طمع / کاتب الحمدی توقع و السلام؛ و الحمدلله اولاً و آخراً و الصلوه و السلام علی (همان، ۲۷۷ ر) نبیه محمد و آله و صحبتته و عترته اجمعین و سلم تسلیماً بما ابدأ حمداً کثیراً».

۲. بررسی محتوایی و تاریخ‌گذاری مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار

جای‌نام‌ها و شخصیت‌های ذکر شده در این منشآت عمدتاً از ایالت فارس و کرمان و علما و حکام و دیوانیان دو ایالت مذکور هستند، هرچند از برخی شخصیت‌های دیگر و یا شهرهای دیگر ایالات نیز نام برده شده است، بررسی محتوای نسخه خطی نشان می‌دهد که کاتب به مجموعه‌ای از اسناد رسمی دیوانی ایالت فارس طی حکومت آل مظفر و تیموریان دسترسی

داشته و آنها را در یک مجموعه کتابت نموده است. از میان حکام و امرا و دیوانیان ایالت فارس که در این نسخه اسامی آنها آمده، می‌توان از این اشخاص یاد کرد: «سلطان احمد مظفری» - والی کرمان از سال ۷۷۶ ق. - (محمود کتبی، ۱۳۶۴: ۸۲ و ۱۱۲ تا ۱۱۴ و ۱۱۸ تا ۱۳۲)، «امیرزاده عمر شیخ تیموری» - حاکم فارس در سال ۷۹۵ ق. - (خواند امیر، ۱۳۸۰: ۳:۳۲۵)، «امیرزاده پیر محمد» فرزند میرزا جهانگیر و نوه تیمور - حاکم فارس بین سال‌های ۷۹۶ تا ۸۰۲ ق. - (میرزا حسن حسینی فسایی، ۱۳۷۸: ۳۲۵ تا ۳۲۸)، «ابراهیم سلطان» فرزند شاهرخ تیموری - حاکم فارس بین سال‌های ۸۱۷ تا ۸۳۸ ق. - (همان، ۳۳۵ تا ۳۳۸). ابوالقاسم میرزا بابر فرزند بایسنقر میرزا و نواده شاهرخ تیموری - حاکم فارس در سال ۸۵۵ ق.، «امیرزاده محمد بایسنقر» از شاهزادگان تیموری که در فارس مدعی حکومت بود (همان، ۳۲۶). «امیر جلال الدوله و الدین مسعود» - حاکم منطقه شولستان و دشتستان - (۷)؛ مولانا مجدالدین اسماعیل - وزیر پیربداق والی فارس در سال ۸۵۷ ق. - (۸) کمال‌الدین ابوالخیر ابی نصر بن فخرالدین احمد بن ابی غسان شیرازی - متوفی به سال ۷۴۸ ق. - (رکن زاده آدمیت، ۱۳۴۰: ۴: ۲۴۸ و ۲۴۹)، قاضی رکن‌الدین صاعد - قاضی فارس از خاندان مشهور صاعدی - (۹)، خواجه تورانشاه وزیر - وفات در سال ۷۸۶ ق. - (۱۰)، سید نورالدین نعمت‌الله بن محمد مشهور به شاه نعمت‌الله ولی - ۷۳۰ تا ۸۳۴ ق. - (ستوده، ۱۳۵۳: ۲: ۳۹۲)، مولانا شمس‌الدین صاحب کشف - از علمای فارس و معاصر حافظ - (۱۱)، شیخ محب‌الدین ابوالخیر - متولی اوقاف فارس در سال ۸۴۱ ق. - (میرزا حسن حسینی فسایی، ۱۳۷۸: ۳۳۸)، کمال‌الدین محمود - قاضی فارس - (مجموعه منشآت من نتایج افکار، ۳۳۹، استانبول، ۹۸ پ تا ۱۱۱ ر). اعلام اماکن این منشآت نیز مربوط به ایالت فارس است که از آن جمله‌اند: «بقعه کبیریه» - مقبره و بارگاه ابوعبدالله خفیف در شیراز - (۱۲)، جامع جدید - مسجد جامع جدید در شیراز - (مجموعه منشآت من نتایج افکار، ۳۳۹: استانبول، ۱۱ ر تا ۱۱۷ ر)، جامع عتیق و بقعه ابواسحاقیه مصلی شیراز، (همان، ۱۱۱ ر تا ۱۱۷ ر) بقعه منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره (همان، ۱۱۷ ر تا ۱۲۳ ر)، بقعه شجاییه - بقعه و آرامگاه شاه شجاع مظفری در شیراز - (همان، ۱۳۶ ر تا ۱۶۲ ر)، کوار از شهرهای فارس، (همان، ۱۳۷ ر و پ)، مدرسه فزاریه شیراز (همان، ۲۵۴ ر و ۲۵۵ پ). نامه‌ها و منشایر و احکام ذکر شده در این نسخه، اسنادی اصیل و دست اول از تحولات ایالت فارس و کرمان در قرون ذکر شده محسوب می‌شود. هرچند برای تاریخ‌گذاری دقیق نامه‌ها، نیاز به پژوهش مستقل و تطبیق اطلاعات این اسناد با دیگر متون قرن هشتم و نهم هجری است.

۳. فهرست عناوین مکاتیب و احکام و منشایر

برای اطلاع خوانندگان محترم، عناوین نامه‌ها و منشایر و احکام در این قسمت آورده می‌شد و تا آنجا که مجال این مقاله است، برخی تاریخ‌گذاری‌ها و معرفی افراد در پی‌نویس آورده می‌شود.

شماره	عنوان	شماره برگ
۱	این فتح نامه امیر تیمور گورکان از شهر دهلی به امیر زاده پیر محمد نوشته	۱۴ الف تا ۲۵ ب
۲	این مکتوب امیرزاده محمد بایستقر به امیر زاده بابر نوشته	۲۵ تا ۲۹ ب
۳	[بدون عنوان] فتح نامه شاهرخ میرزا تیموری با مضمون مرگ قرايوسف و تسلیم سلطانیه (۱۳)	۳۰ الف تا ۴۱ الف.
۴	این مکتوب حضرت ولایت پناه سید نعمت الله قدس سره به سلطان سعید اعظم ابراهیم سلطان نوشته (۱۴)	۴۱ تا ۴۴ ب.
۵	فتح نامه که خاقان سعید در فتح تبریز به ممالک فرستاده بود (۱۵)	۴۴ تا ۵۱ ب
۶	این فتح نامه سلطان سعید شاهرخ به امیرزاده الغ بیگ نوشته بود (۱۶)	۵۲ الف تا ۶۲ ب
۷	این مکتوب امیر زاده شاهرخ به امیر زاده قرايوسف نوشته بود	۶۲ تا ۶۶ ب.
۸	این منشور امیر تیمور به جهت امیر زاده عمر شیخ نوشته و مرجوع حکومت بلاد به او کرده (۱۷)	۷۰ تا ۷۶ ب.
۹	این منشور در زمان امیر تیمور به امیر زاده ابویزید نوشته بودند (۱۸)	۷۶ تا ۸۶ ب.
۱۰	حکم مسلمیات (۱۹) که امیرزاده بابر طالب ثراه به جهت مولانا شمس الدین	۸۶ الف تا ۹۹ الف.
۱۱	حکم تدریس بقعه کبیریه حفت بالانوار الخیر که درباره مولانا مجدالدین نوشته (۲۰)	۹۳ الف تا ۹۸ ب.
۱۲	حکم قاضی قضاتی که به جهت مولانا اعظم سعید کمال الدین محمود قاضی نوشته (۲۱)	۹۸ تا ۱۱۱ الف.
۱۳	حکم تولیت جامع جدید و بقعه منوره کبیریه حفت بالانوار الخیریه (۲۲)	۱۱۱ الف تا ۱۱۷ الف.
۱۴	حکم شیخوخیت بقعه منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره	۱۱۷ الف تا ۱۲۳ الف.
۱۵	من انشایه	۱۲۳ الف تا ۱۲۴ ب.
۱۶	من انشایه	۱۲۵ الف تا ۱۲۶ ب.
۱۷	حکم قضا که در نشان خواجه رکن الدین مسعود نوشته (۲۳)	۱۲۶ ب تا ۱۳۱ ب.
۱۸	حکم تولیت جامع عتیق و بقعه ابواسحاقیه مصلی شیراز (۲۴)	۱۳۰ تا ۱۳۵ ب.
۱۹	و من منشایه (۲۵)	۱۳۵ الف تا ۱۳۸ الف.
۲۰	منشور قراری که از خط خواجه حاجی منشی نقل کرده (۲۶)	۱۳۸ الف تا ۱۴۸ ب.
۲۱	حکم حکومت اوقاف داراللقابه و دارالسباده که رجوع به امیر اعظم فیروز شاه نمودند (۲۷)	۱۴۸ تا ۱۵۱ ب.
۲۲	حکم حکومت شولستان و توابع به جهت امیر مسعود شاه نوشته اند. (۲۸)	۱۵۱ تا ۱۵۵ ب.
۲۳	حکم تولیت بقعه شجاییه به اسم مولانا اعظم سعید رکن الدین صاعد قاضی (۲۹)	۱۵۶ الف تا ۱۶۲ الف.
۲۴	این مکاتیب از خط خواجه تاج سلمانی (۳۰) نقل شد که به هر کس نوشته بود مکتوب مهد اعلی	۱۶۲ الف تا ۱۶۵ الف.
۲۵	این مکتوب از سمرقند به مولانا شیخ محمد خطاط نوشته	۱۶۵ الف تا ۱۶۹ الف.
۲۶	و من منشایه	۱۶۹ الف تا ۱۷۰ ب.
۲۷	و من منشایه	۱۷۰ تا ۱۷۳ ب.
۲۸	این مکتوب از خط مولانا جعفر نوشته شده	۱۷۳ تا ۱۷۴ ب.
۲۹	این مکتوب خواجه تاج الدین سلمانی به امیر کمال الدین عبدالرحیم ایناتی (۳۱) نوشته بود	۱۷۴ تا ۱۸۰ ب.
۳۰	و من انشایه	۱۸۰ تا ۱۸۳ ب.
۳۱	مکتوب امرا از منشآت صاحب مرحوم سعید مذکور	۱۸۴ الف تا ۱۸۸ الف.
۳۲	این مکتوب خواجه تاج الدین سلمانی به خواجه عبدالقادر خواننده نوشته	۱۸۸ الف تا ۱۹۲ الف.
۳۳	و له من انشایه	۱۹۲ الف تا ۱۹۴ الف.
۳۵	این مکتوب به سلطان محمد حاکم بدخشان نوشته	۱۹۴ الف تا ۱۹۸ الف.
۳۶	و من انشایه	۱۹۸ الف تا ۲۰۲ ب.
۳۷	و من انشایه	۲۰۲ تا ۲۰۵ ب.
۳۸	و من انشایه	۲۰۵ تا ۲۰۹ ب.
۳۹	این مکتوب به خواجه پیر احمد خافی نوشته بود از سمرقند	۲۰۹ تا ۲۱۱ الف.
۴۰	و من انشایه	۲۱۱ الف تا ۲۱۴ ب.
۴۱	فی البهاریات	۲۱۵ الف تا ۲۱۶ الف.
۴۲	فی البهاریات	۲۱۶ الف تا ۲۱۸ الف.

۴۳	ایضاً له	۲۱۸ الف تا ۲۲۰ الف.
۴۴	فی البهاریات	۲۲۰ الف تا ۲۲۳ الف.
۴۵	و من انشایه	۲۲۳ الف تا ۲۲۵ الف.
۴۶	و من انشایه	۲۲۵ الف تا ۲۲۸ الف.
۴۷	و من انشایه	۲۲۸ الف تا ۲۳۰ ب.
۴۸	و من انشایه	۲۳۰ ب تا ۲۳۳ ب.
۴۹	این مکتوب به مولانا شرف الدین علی یزدی نوشته	۲۳۳ ب تا ۲۳۵ ب.
۵۰	فی الالقاب	۲۳۵ ب و ۲۳۶ الف
۵۱	من منشآت سلطان سعید شاه شجاع بن محمد مظفر انارالله برهانه (۳۲)	۲۳۶ الف تا ۲۴۳ الف.
۵۲	عرضه داستی درویشی از گرمسیر شیراز نوشته بود. به سلطان سعید مضمون آنکه محمد مهذب حاکم گرمسیر از مواشی یک تنگه زیاد ستده بود و سلطان به خط خود در کنار عرضه داشت نوشته بود. (۳۳)	۲۴۳ ب تا ۲۴۴ الف.
۵۳	بعد از فتح و محاربه لشکر سلطانیه این مکتوب به خواجه تورانشاه نوشته (۳۴)	۲۴۴ الف تا ۲۴۸ الف.
۵۴	من منشآت	۲۴۸ ب تا ۲۵۱ الف.
۵۵	من منشآت الی السلطان معنی الدین سلطان احمد (۳۵)	۲۵۱ الف تا ۳۵۳ الف.
۵۶	و من انشائه این عرضه داشت حضرت سید شریف به شاه شجاع نوشته (۳۶)	۲۵۲ الف تا ۲۵۴ الف.
۵۷	جواب عرضه داشت مرتضی اعلم سعید سید شریف به خط اشرف اعلی موشح فرموده (۳۷)	۲۵۴ الف تا ۲۵۵ ب.
۵۸	حسب شیخ الاسلام اعظم سعید زین الدین علی گلاه جهت عرش میان جنیان واقع بود این عرضه داشت به حضرت خلافت پناهی انارالله برهانه نوشته بود. (۳۸)	۲۵۵ ب تا ۲۵۶ الف.
۵۹	جواب رقعہ شیخ حضرت خلافت پناهی به خط شریف موشح فرموده (۳۹)	۲۵۶ الف تا ۲۵۸ الف.
۶۰	مولانا نظام الدین اصیل به شاه شجاع انارالله برهانه قلمی فرموده بود (۴۰)	۲۵۸ الف و ۲۵۸ ب.
۶۱	حضرت در جواب آن جناب ارزانی فرمود (۴۱)	۲۵۸ ب تا ۲۶۰ ب.
۶۲	این نوازش نامه به خواجه امام الدین اصفهانی قلمی فرمود (۴۲)	۲۶۰ ب تا ۲۶۱ ب.
۶۳	جواب رقعہ ای که حضرت سلطنت پناهی به مشارالیه نوشته	۲۶۱ ب تا ۲۶۳ الف.
۶۴	این کتابت جهت دفع کدورت که با شاه سلطان داشته فرموده	۲۶۳ الف تا ۲۶۴ ب.
۶۵	مکتوب اسد طغانشاه جهت تمرد و جنایی که نموده بود موشح فرموده بود. (۴۳)	۲۶۴ ب تا ۲۶۶ الف.
۶۶	و من انشایه	۲۶۶ الف تا ۲۶۷ الف.
۶۷	و من انشایه	۲۶۷ الف تا ۲۶۸ الف.
۶۸	و من انشایه	۲۶۸ الف و ۲۶۸ ب.
۶۹	بر حاشیه مکتوب امیر حسن آقا در زمانی که لشکر سمرقند به سیستان تاخته بودند سلطان سعید شاه شجاع نوشته بود	۲۶۸ ب تا ۲۶۹ ب.
۷۰	بر حواشی نامه به ولدش سلطان احمد جهت محاصره کرمان نوشته بودند	۲۶۹ ب و ۲۷۰ الف.
۷۱	یکی از وزرا کاریزی آب بیرون می آورد و شکایت او پیش شاه بردند این دو کلمه به خط اشرف خود نوشته بود	۲۷۰ الف و ۲۷۰ ب.
۷۲	من منشآت المولی الاعظم الاعلم السعید مجد الملہ و والدین اسماعیل علیہ الرحمہ و الغفران (۴۴)	۲۷۰ ب تا ۲۷۳ ب.
۷۳	من منشآت	۲۷۳ ب تا ۲۷۵ الف.
۷۴	من منشآت	۲۷۵ الف تا ۲۷۶ ب.
۷۵	و من انشایه	۲۷۸ الف تا ۲۷۹ الف.
۷۶	و من انشایه	۲۷۹ الف تا ۲۸۰ الف.
۷۷	و من انشایه فی المرثیہ	۲۸۰ الف تا ۲۸۱ ب.
۷۸	و من انشایه	۲۸۱ ب و ۲۸۳ الف.
۷۹	فی المرثیہ	۲۸۳ الف تا ۲۸۵ الف.
۸۰	مقدمه نشان نقابت	۲۸۵ الف تا ۲۸۸ ب.
۸۱	خطاب با وزرا	۲۸۸ ب تا ۲۹۰ ب.
۸۲	و من انشایه	۲۹۰ ب تا ۲۹۲ الف.
۸۳	القاب الحفظ و القرا	۲۹۲ الف تا ۲۹۴ ب.

۲۹۴ ب و ۲۹۵ الف.	فی القاب اصحاب الحساب	۸۴
۲۹۵ الف.	«فی القاب الشعر»	۸۵
۲۹۵ الف تا ۲۹۷ ب.	فی القاب ارباب الاصولین، فی القاب الجندی و اهل الملازمه؛ فی القاب الاحبا، فی التاريخ، فی الاستحضار.	۸۶
۲۹۷ ب تا ۳۰۳ الف.	این مکتوب حضرت ولایت پناه مرتضی اعظم سعید سید عمادالدین نعمت الله قدس سره به حضرت سلطنت پناه امیرزاده ابراهیم سلطان نوشته (۴۵)	۸۷
۳۰۳ الف تا ۳۰۵ ب.	این مکتوب حضرت پادشاه سعید ابراهیم سلطان به عالیجناب ولایت پناهی نوشته شده	۸۸
۳۰۵ ب تا ۳۱۴ ب.	این مکتوب یکی از اکابر به عالیجناب ولایت پناه سید عماد الشریعه والیدین نعمت الله قدس سره نوشته	۸۹
۳۱۴ ب تا ۳۱۷ ب.	این مکتوب به یکی از سادات نوشته اند در بلاد لاهیجان	۹۰
۳۱۷ ب تا ۳۲۱ ب.	این مکتوب به یکی از دوستان نوشته	۹۱
۳۲۱ ب تا ۳۲۷ ب.	این فتح نامه سلطان ابوسعید به پسر خود سلطان محمد نوشته	۹۲
۳۲۸ الف تا ۳۳۱ الف.	حکم عسسی	۹۳
۳۳۱ الف تا ۳۳۳ الف.	فی المرائی الباکی هوالله	۹۴
۳۳۳ الف تا ۳۳۴ ب.	اگر این ابیات بر صندوق اموات نویسد مناسب است	۹۵
۳۳۴ ب تا ۳۳۶ الف.	فی القاب السلطان	۹۶
۳۳۶ الف تا ۳۳۶ ب.	این رقعہ حضرت سیادت مآب مرتضی اعظم سعید سید نعمت الله قدس سره به یکی از حکام نوشته	۹۷
۳۳۶ ب تا ۳۳۷ ب.	این قطعه پسر خواجه صابن الدین از بام افتاده بود که انشا فرمود	۹۸
۳۳۷ ب تا ۳۳۹ ب.	در تهنیت عید قربان	۹۹
۳۳۹ الف تا ۳۴۶ الف.	در تهنیت عید، در تهنیت ماه صیام، تهنیت شب قدر، تهنیت عید، تهنیت صحت، تهنیت مسهل، تهنیت مراجعت از سفر، در توجه به سفر نویسد،	۱۰۰
۳۴۶ الف تا ۳۴۷ ب.	و من انشایه	۱۰۱
۳۴۷ ب تا ۳۴۸ ب.	در ملتسمات از هر باب، در طلب گندم،	۱۰۲
۳۴۸ ب تا ۳۴۹ ب.	مولانا شمس الدین فقاعی چون پسر به حجه الاسلام می سپرد این رباعی گفته	۱۰۳
۳۴۹ ب تا ۳۷۵ ب.	معماً سلام علیک در اول رقعہ ها نویسد، در التماس جامه، فی الحمايه، فی العفو و الاغماض، فی الاتقاب، فی العفو، فی تهنیت الدلاده، فی تهنیت الصحه، تهنیت بالزفاف، فی الاعتذار عن ترک الزیاره، فی طلب الزیاره، فی الحمی، فی استدعای حضور، معماً سلام علیک در اول رقعہ ها نویسد، در التماس جامه، فی الحمايه، فی العفو و الاغماض، فی الاتقاب، فی العفو، فی تهنیت الدلاده، فی تهنیت الصحه، تهنیت بالزفاف، فی الاعتذار عن ترک الزیاره، فی طلب الزیاره، فی الحمی، فی استدعای حضور، فی العنوان، فی التصدیرات، فی شکایت الهجر، فی الوداع، فی ورود الکتاب، فی طلب المکتوب، در جواب مکاتیب نویسد، این باب از هر باب مناسب مکاتیب، فی الادعیه، در سفارش، در طلب دستار، رقعہ در صیاح، در حسن طلب، عبید گوید در باب قرض، ابیات مناسب مکاتیب سلاطین و امرا و وزرا و غیرهم، به امرا نویسد، دعای وزرا، به سادات نویسد، صدور، قضات، مشایخ، فی الدعاء، فی الشکر، فی القاب الوعاط، خطبا، فی الاخلاص، حکما، از باب انشاء، صفت برف، خیام می فرماید، صفت دندان، در صفت رنج و خیال، در صفت قد، صفت کمر و میان، در صفت کیش و قربان، در صفت کوچکی محبوب، صفت دل، در مدح دو کس نویسد، فی مدح الخواتین، در تهنیت گوید، در تهنیت ولادت، در طلب شراب، در طلب علیق اسبان، فی الشکر، فی صفات الله تعالی، فی نعت خاتم النبیین صلعم، فی الموعظه.	۱۰۴

۴. بازخوانی «حکم شیخوخیت بقعه منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره»

در نسخه خطی منشآت من نتایج افکار و افاضل نامدار، حکمی با عنوان «حکم شیخوخیت بقعه منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره» آمده است، نخستین بار این حکم توسط «ژان اوبن» شناسانده شد، او درباره آن می‌نویسد:

«حفظ نفوذ حکومت شیراز در ختج در قرن پانزدهم میلادی / نهم هجری به وسیله دو سند تأیید می‌شود. اولی از دیوانخانه تیموری و دومی از دیوان آق قویونلوها است که به نفع شیوخ یک خانقاه صادر شده است. یک سند بدون نام و بدون تاریخ که من به عبدالله بن ابراهیم سلطان والی تیموری فارس بین سال‌های ۱۴۳۵ تا ۱۴۴۷ م / ۸۳۸ تا ۸۵۰ هجری قمری نسبت می‌دهم - بنا به دلایلی که نمی‌توانم اینجا توضیح دهم - و در آن سند، حکمی که از پدرش برای مرحوم کاکا سراج‌الدین حسن صادر شده بود را تجدید می‌نماید. بر طبق این سند شیخوخیت خانقاه کاکا شمس‌الدین محمد ابونجمی را به پسر شیخ‌الاسلام شمس‌الدین محمد واگذار می‌نماید. همچنان که شیخوخیت خلوت کاکا فخرالدین ابوبکر را به شرط اینکه وی این مؤسسات را بگرداند و مریدان را هدایت نماید و مسافران را اطعام کند (اطعام وارد و صادر اهل اسلام) به وی واگذار نموده است» (Aubin, 1969: 30) (۴۶).

«ژان اوبن» بر اساس محتوای این سند چهار نسل از شیوخ طریقت ابونجمی را تا نیمه دوم قرن نهم به ترتیب معرفی نموده که عبارت‌اند از: حاجی شمس‌الدین محمد (۱۳۸۴/۷۸۶) تا ۱۴۴۷/۸۱۰، سراج‌الدین حسن (۱۴۳۵/۸۳۸ تا ۱۴۴۷/۸۵۱)، شمس‌الدین محمد دوم، محب‌الدین علی، شمس‌الدین محمد سوم (۱۴۷۸/۸۸۳) (Ibid, 31).

با توجه به اهمیت این حکم از لحاظ ادبی و تاریخی و اینکه تاکنون متن کامل آن منتشر نشده، به شرح زیر بازخوانی می‌شود.

[۱] حکم شیخوخیت بقعه منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره [۲] حمد و سپاس و ستایش بی قیاس، واجب‌الوجودی را سزااست که بمقتضی [۳] یَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ (۴۷) گم‌گشتگان به وادی جهالت و راه

افتادگان [۴] صحرای ظلال، به سیر سبیل هدایت می‌رساند و کَلِمَ فِضْلِ يُؤْتِيهِ [۵] مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (۴۸) و تحفِ صلواتِ زاکیات [۶]، و صحفِ تحیاتِ نامیات، به بارگاهِ جنتِ رسالت پناه؛ بیت: [۷]

شمعِ جمعِ انبیاءِ المرسلین نورِ عالمِ رحمۃِ للعالمین

[۸] نتیجه وجود آدم، وسیله رحمتِ عالم که وَ مَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (۴۹) [۹] و علی آله الطَّيِّبِينَ و أصحابیه و اولاده الطَّاهِرِينَ، اما بعد، بر رای اربابِ [۱۰] بصیرت و اصحابِ حقیقت، مخفی نماند که چون ایزد تعالی جلّ شأنه و عظم [۱۱] سلطانه، به قدرتِ کامله و حکمتِ شامله، ابداع موجودات [۱۲] و اختراع مصنوعات فرموده، نوع انسان را از انواع طوایف

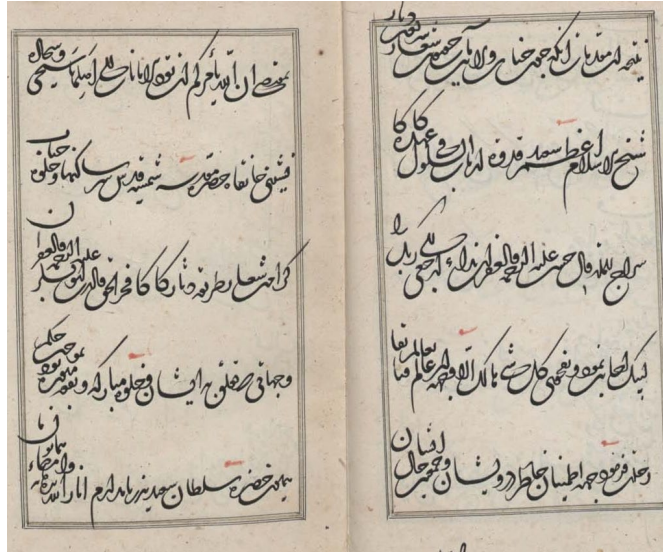

[۱۳] مکنونات برگزید و او را بر سریرِ سروری وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ (۵۰) نشانند و خلعتِ عنایتِ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ (۵۱) [۱۵] در پوشانید و کافه انبیا از میان این طایفه مستثنی [۱۶] و ممتاز گردانید و مشاعیل هدایت و کرامت به دست رسالتِ انسان داد [۱۷] تا به حکمِ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ (۵۲) طوایفِ امامِ خواص و

عوام [۱۸] بر طریق هدی هدایت نماید و ایشان را به مقامات محمود رساند [۱۹] نور علی نور یهدی الله لنوره من یشاء (۵۳) و ختم باب رسالت بر خواجه [۲۰] کائنات، خلاصه موجودات فرمود.

شعر: نبی آتانا بعد یاسی وفترة [۲۱] من الذین و الخلق الأوثان تُعبد
فأرسله ضوءاً منيراً و دهاناً [۲۲] یلوح كما لاح الصقیل المهند (۵۴)

و فوجی از امت حضرت رسالت مآب [۲۳] به تشریف آلا این اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یخزنون (۵۵)

[۲۴] مشرف فرموده و به وسیله آن خلعت جمعی از سالکان [۲۵] طریق یقین، و طالبان به راه دین، که از درگاه عزت و پایگاه صمدیت [۲۶] بصفه الذین یدکرون الله قیاماً و قعوداً (۵۶) موصوف اند [۲۷] به اعلی مراتب محمود، و افضی مدارج مسعود رسانند، ببايد همگی همّت اعلی [۲۸] اعلی مرتبت و جملگی نهمت والا رتبت مامن

عنفوان الشباب [۲۹] که مطلع آفتاب دوام کامکاری، غره سعادت و بختیاری است، [۳۰] بر علو شان و سمو مکان و رفاهیت حال و فراغ بال عباد و زهاد مصروف [۳۱] و مشعوف آنست و تمهیدات معنی و تشبیهات دعوی دنیا و دنیا موجب ثواب [۳۲] جمیل و عاجلاً و اجلاً مستلزم اجر جزیل می‌دانیم، هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّنَا، وَ كَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيماً (۵۷)

[۳۳] نتیجه این مقدمات آنکه، چون جناب ولایت ماب حقیقت شعار شریعت دثار، [۳۴] شیخ الاسلام اعظم سعید، قدوة ارباب السلوک، فی عهده، کاکا [۳۴] سراج المله و الدین حسن علیه الرحمه و الغفران، نداء ارجعی الی ربک را [۳۵] لیبیک اجابت نموده و به فحواوی کل شیء هالک الاً و جهه از عالم فنا به عالم بقا [۳۶] رحلت فرموده، جهت اطمینان خاطر درویشان و جمعیت حال ایشان، [۳۷] به مقتضی ان الله یأمرکم ان تؤدوا الأمانات الی أهلها (۵۸)؛ شیخی و سجاده [۳۸] نشینی خانقاه حضرت مقدسه شمسیه، قدس سره ساکنها و خلوت جناب [۳۹] کرامت شعار طریقت دثار، کاکا فخر الحق و الدین ابوبکر، علیه الرحمه و الغفران [۴۰] و جهاتی که تعلق به ایشان و خلوت مبارکه و بقعه منوره بوده به موجب حکم [۴۱] همایون حضرت سلطان سعید پدر نامدارم انارالله برهانه و امضاء همایون ما [۴۲] که تعلق به شیخ الاسلام اعظم مشارالیه داشت به همان دستور [۴۳] به خلف صدق او، شیخ الاسلام مقتدای ارباب الفقیرین الامم [۴۴]، نتیجه اکابر اولیاءالله الاحد، شمس التقوی والدین محمد حسن (۵۹) ادامه الله برکات انفاسه [۴۵] رجوع فرمودیم که مقدم و پیشوا و مقتدای مریدان و درویشان باشند، [۴۶] و چنانچه از کمال ورع و دین داری او سیزد، به نظم و نسق و رواج [۴۷] و رونق خانقاه، تکمیل و ارشاد مسترشدان و انفاق [۴۸] و اطعام صادر و وارد اهل اسلام کما هو حقّه اشتغال نماید [۴۸]، حکام و داروغگان گرمسیر، فخاصه مباشران و اصول و کلانتران [۴۹] خنج و توابع، و صلحا و فقرا و درویشان و خلوت نشینان و [۵۰] و مجاوران، باید که بر این موجب مقرر دانند و او را مقدم و پیشوا و مقتدای درویشان [۵۱] و ساکنان آنجا شناسند و آنچه به راه و رسم این مناصب [۵۲] شریف منوط و متعلق است، مخصوص مشارالیه دانند و از سخن و [۵۴] صواب دید او که در باب رواج و رونق بقاع و صلاح [۵۵] حال درویشان گویند، متابعت و مطاوعت از قبیل واجبات [۵۶] و سیبلی مفروضات شناسند و چون به توفیق رفیع، موشح گردد [۵۷] اعتماد نمایند.

۵. طریقت شمسیه و کاکائیه و معماری بقعه شیخ حاجی محمد ابونجم

«شیخ شمس الدین محمد ابی نجم» که در خنج مشهور به «شیخ حاجی محمد» است (۶۰)، از علما و عرفای قرن هشتم هجری است که بر اساس تذکره‌های بر جای مانده خطی (وثوقی، ۱۳۷۴: ۷۴ تا ۷۸) تولد او در سال ۷۰۴ قمری و وفاتش در سال ۷۸۶ ق. است. قدیم‌ترین سند از ذکر نام او کتیبه‌ای است به تاریخ ۷۹۰ در مسجد «کوره» که او را با این عناوین معرفی کرده است: «حضرت سلطان الاولیاء و شیخ المحققین شمس المله و الدین محمد بن ابی نجم - قدس سره - فی شهر تسعین و سبع مائه (وثوقی، ۱۳۷۴: ۸۲)». نامه‌ای بدون تاریخ - احتمالاً در نیمه دوم قرن نهم هجری - از عبدالکریم نیمدهی از ارادتمندان خاندان ابی نجمی در دست است، که در عنوان آن نامه عبارت «مِنَ الْمُؤَلَّفِ إِلَى الْحَضْرَةِ الْكَائِيَّةِ الشَّمْسِيَّةِ الْمُحَمَّدِيَّةِ الْفَخْرِيَّةِ الْإِبِّي نَجْمِيَّةِ خَلْدٍ ظِلَالُهُ الْعَالِيَّةِ» آمده و در متن نیز عبارت «أَعْنَى الْحَضْرَةِ الْمُقَدَّسَةِ الْمُنَوَّرَةِ الْمُطَهَّرَةِ الْمُرْكَاهِ الْمُعْلَاهِ الْمُسْتَحَبَّةِ الشَّمْسِيَّةِ الْمُحَمَّدِيَّةِ الْإِبَانَجْمِيَّةِ حَقَّتْ بِالْأَنْوَارِ الرَّبَّانِيَّةِ وَ الْمَعَارِفِ الصَّمْدَانِيَّةِ» قید شده است (عبدالکریم نیمدهی، ۱۳۹۴: ۳۳۲ - ۳۳۳). عبدالکریم نیمدهی در ذیل وقایع سال ۸۱۰ می‌نویسد: «وحد السالکین امام الواصلین شیخ حاجی شمس الدین محمد ابی نجم

قدس الله سره العزیز در این سال به قرب حق تعالی شرف وصول یافت (۶۱)». قطب‌الدین محیی کوشکناری در مکاتیب خود از او با عنوان «شیخ شمس‌الدین محمد ابی نجم» یاد کرده است (۶۲). با توجه به مدارکی که ذکر شد باید گفت که طریقت او پس از مرگش مشهور به «شمسیه» و «کاکاییه» شده است که هر دو عبارت در متن حکم شیخوخیت نیز آمده است. اما بنا و تجدید عمارت تأسیسات خانقاه شمسیه که در زمان حیات و پس از مرگ او همچنان پذیرای مسافران «وارد و صادر» بوده، بر اساس مندرجات تذکره‌های بر جای مانده و کتیبه‌های آن به ترتیب زمانی زیر صورت پذیرفته است.

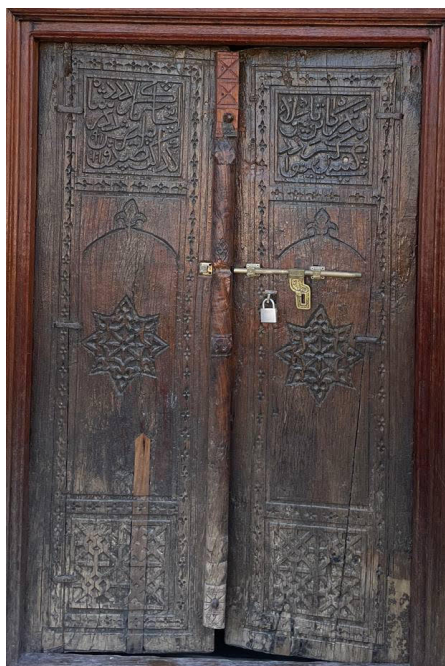
ساختن بقعه پس از وفات شیخ محمد ابونجم به دستور امیر سیف‌الدین نصرت لاری در سال ۷۸۹ ق. (۶۳)، تعمیر بقعه و گنبد و تأسیسات خانقاه در سال ۸۲۹ ق. به دستور امیر علاء الملک لاری ثانی، تعمیر گنبد و بقعه و ساخت صفت صدر در سال ۹۲۴ ق. به دستور نورالدوله ایرانشاه (۶۴) و همت فخرالدین محمد ابونجم، بنای ورودی ایوان مسجد در سلطنت شاه صفی (۱۰۴۴ ق.) (۶۵) و تعمیر کلیه بناها در سال ۱۲۶۵ ق. در سلطنت ناصرالدین‌شاه قاجار (۶۶) صورت پذیرفته است. تعمیرات و بازسازی بقعه و محوطه پیرامون آن از سال ۱۳۶۳ شمسی تاکنون به همت خانواده ابونجمی صورت می‌گیرد.

بنای گنبد شیخ در ضلع شرقی مسجد جامع خنج واقع شده است این بنا از بیرون به صورت چهارضلعی و از داخل به صورت هشت‌ضلعی است. هر یک از اضلاع بیرونی این نما به ارتفاع ۹٫۴ متر و ارتفاع کلی بنا نزدیک به ۱۲ متر است. مصالح آن از سنگ ماسه قرمز به شیوه تراش منظم است که از این نوع مصالح به‌وفور در کوه‌های منطقه معرف به تنگ بازا و پرسرخ از روستای سده خنج مشاهده می‌شود. تبدیل پلان مربع به دایره و سپس گنبد به‌وسیله فیلیوش از ویژگی‌های این بنا است. ساقه گنبد با قلوه سنگ ساخته‌شده که نمای بیرونی آن شانزده ضلعی و هر ضلع به شیوه طاق‌نما از سنگ قرمز تراش ساخته شده است. متأسفانه به مرور زمان سقف گنبد فروریخته شده و با پوشش چوبی اندودشده با ملات کاه‌گل سقف آن محافظت می‌گردد. طاق‌نماهای درون گنبد با سنگ تراش ساخته‌شده که درون آن تزیینات مقرنسی اجرا گردیده که متأسفانه بسیاری از آنها ریزش کرده است. در هر کدام از طاق‌نماها نورگیر مشبک سنگی تعبیه‌شده که روشنایی داخل بنا را تأمین می‌کند. درون طاق‌نماها با آیات قرآن به خط کوفی تزیین یافته که متأسفانه بیشتر آنها از بین رفته و تنها در یکی از آنها بخش‌هایی از سوره کوثر باقیمانده است. گنبد مقبره شیخ حاجی محمد مراحل مرمتی مختلفی را در دوره‌های مختلفی گذرانیده است که مهم‌ترین آن در زمان پادشاهی شاه صفی همزمان با تعمیر سردر ورودی مسجد جامع بوده است سپس در سنه ۱۱۳۰ قمری در زمان سلطان حسین صفوی نیز نشانه‌هایی از تعمیر در آن مشاهده می‌شود و همچنین در زمان زندیه ۱۱۹۱ قمری و نهایتاً در سنه ۱۲۶۵ قمری در زمان پادشاهی ناصرالدین‌شاه قاجار مجدداً تعمیر شده است. درب ورودی گنبد از سمت

شمالی بقعه به ابعاد ۱۷۰*۹۰ سانتیمتر و به صورت دو لته منبت و قرینه است. در قسمت فوقانی در کتیبه‌ای نقش بسته به تاریخ ۱۱۹۱ قمری متنی چنین منبت‌کاری شده است:
 به درگاه تو یا مولا کس کی گدا گردد گدا گر صدق پیش آرد در اینجا پادشاه گردد
 به احتمال بسیار قوی درب گنبد در دوره زندیه و حاکمیت شیخ محمدخان بستکی ساخته شده است. به نظر می‌رسد تعبیه درب در ضلع شمالی برای آن بوده که زوار رو به قبله وارد شود.

بنای گنبد شیخ حاجی محمدابی نجم در شهر خنج (نمای شمالی)

درب ورودی گنبد شیخ حاج محمدابی نجم در شهر خنج

خانقاه یا سماع‌گاه شیخ تا ۱۳۵۷ شمسی به صورت نیمه مخروبه در کنار بقعه وجود داشته که متأسفانه اکنون اثری از آن دیده نمی‌شود. در کاوش‌های میراث فرهنگی در سال ۱۳۸۹ شمسی بقایایی از سقف گنبد شیخ حاجی محمد در کنار بقعه پیدا و هم‌اکنون مستندنگاری ساخت سقف بقعه با همکاری اداره کل میراث فرهنگی استان فارس ادامه دارد.

نمای مسجد جامع و سماع‌گاه در سال ۱۳۵۰ شمسی (با سپاس از آقای دکتر مسعود سخایی)

۶. نتیجه

نسخه خطی «مجموعه منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» مجموعه‌ای از نامه‌ها و احکام سده‌های هشتم و نهم هجری/ پانزدهم و شانزدهم میلادی است. بخش عمده و قابل ملاحظه ای از نامه‌ها و احکام موجود در این نسخه به تحولات ایالت فارس و کرمان در دوره ذکر شده اختصاص دارد. برخی از این نامه‌ها و احکام، منحصر به فرد بوده و در دیگر منابع تاریخی ذکر نشده است. یکی از احکام موجود در این نسخه با عنوان «حکم شیخوخیت بقعه منوره کاکا محمد ابی نجم قدس سره» در مورد یکی از طریقت‌های مهم جنوب ایالت فارس است. از آنجایی که متن این حکم تاکنون به طور کامل منتشر نشده، در این مقاله ضمن قرائت متن حکم، به معرفی برخی شخصیت‌های اشاره شده در آن پرداخته شده است. این حکم حاوی اطلاعاتی درباره ساختار اداره بقعه «شیخ محمد ابی نجم» در خنج و بیانگر رواج این طریقت در قرن نهم هجری و در بخش‌های جنوبی ایالت فارس است. اسامی برخی مشایخ ذکر شده در این نسخه در دیگر منابع تاریخی دیده نشده است. معرفی عناوین نامه‌ها و احکام موجود در این نسخه خطی، زمینه مناسبی را برای بررسی و تحقیق بیشتر، پیش روی محققان تاریخ سیاسی و اجتماعی ایالت‌های فارس و کرمان در قرون هشتم و نهم هجری قرار می‌دهد.

پی‌نوشت‌ها

۱. در پیشانی برگ آغاز نسخه، عنوان کتاب به خط رقاع چنین نوشته شده است: «منشآت نتایج افکار افاضل نامدار» نوشته‌شده در حالی که در صفحه پایانی نسخه از آن با عنوان «منشآت افاضل نامدار و اکابر روزگار» یاد شده است.
۲. خط بکار گرفته‌شده در این نسخه «تعلیق» است. خط تعلیق بر اساس حروف عربی، مأخوذ از توقیع و رقاع و نسخ شیوه ایرانی (خط تحریری که با دخالت و تأثیر گردش خط پهلوی و اوستایی است) به وجود آمده است. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: فضایی، حبیب‌الله، (۱۳۶۳)، اطلس خط (تحقیق در خطوط اسلامی)، اصفهان، انتشارات مشعل، صص ۴۰۲ تا ۴۰۷.
۳. در برگ ۴۱ الف نسخه خطی مجموعه منشآت من نتایج افکار و افاضل نامدار آمده است: حرره الفقیر حُسام الدین احسن الله احوالی.
۴. آیه ۴ سوره تین.
۵. آیه ۳۴ سوره ابراهیم.
۶. این اشعار از شیخ اجل سعدی است. سعدی، بوستان، باب نهم در توبه و راه صواب، بخش هفتم: حکایت در معنی بیداری از خواب غفلت.
۷. احتمالاً امیر جلال‌الدوله و الدین مسعود حاکم شولستان مورد اشاره در این حکم، امیر جلال‌الدین مسعود شاه لیراوی باشد که روزبهان خنجی از پناهندگی خال گرامی‌اش خواجه جلال‌الاسلام و المسلمین اسماعیل صاعدی از ذمائم حرکات پیربدایی، پسر ارشد قرا یوسف قره‌قویونلو و حاکم فارس در سال ۵۷۸ ق. به او پناه آورده است. بنگرید به: فضل‌الله روزبهان خنجی اصفهانی، (۱۳۸۲)، تاریخ عالم‌آرای امینی، تصحیح محمد اکبر عشیق، تهران، انتشارات میراث مکتوب، صص ۱۲۵ و ۱۲۶.
۸. مولانا مجدالدین اسماعیل وزیر پیربدای است که بر اساس گفته فارس نامه در سال ۸۵۷ ق. والی فارس شد- فارس نامه، پیشین، ص ۳۴۲. میرزا حسن حسینی فسایی درباره مجدالدین اسماعیل می‌نویسد «امیر مجدالدین اسماعیل شیرازی که ماهی بود بر آسمان جلالت در سال هشتصد و [...] به وزارت پیربدای پسر سلطان میرزا جهان شاه قراقویونلو ترکمان برگشته تا عمرش تمام شد.» میرزا حسن حسینی فسایی، (۱۳۷۸)، فارس نامه ناصری، تصحیح دکتر منصور رستگار فسایی، تهران، امیرکبیر، ص ۱۱۸۴.
۹. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: فصیحی خوافی ذیل وقایع سال ۸۱۲ قمری از قاضی احمد صاعدی یاد کرده است. فصیح خوافی، (۱۳۸۶)، مجمل فصیحی، مقدمه تصحیح و تحقیق سید محسن ناجی نصرآبادی، تهران، انتشارات اساطیر، جلد سوم، ص ۱۰۴۹؛ همچنین، خواند امیر، (۱۳۸۰)، تاریخ حبیب السیر، با مقدمه استاد جلال‌الدین همایی، تهران، انتشارات خیام، جلد سوم، ص ۵۸۷؛ همچنین، فارس نامه ناصری، پیشین، جلد اول، ص ۳۲۷. در شیراز و طی این دوره ما از چند نفر از علمای خاندان صاعدی اطلاع داریم. یکی احمد صاعدی که روزبهان خنجی از او با این عبارات یاد کرده: *عالی‌جناب شریعت پناه، مقتدی اکابر عالم، خلف خلفای عجم خواجه نظام‌الملک و الدین احمد صاعدی بنگرید به: فضل‌الله روزبهان خنجی اصفهانی، (۱۳۸۲)، تاریخ عالم‌آرای امینی، تصحیح محمد اکبر عشیق، تهران، انتشارات میراث مکتوب، ص ۳۴۹؛ و دیگری خواجه جلال‌الاسلام و المسلمین اسماعیل صاعدی خال روزبهان خنجی است که ابتدا در بغداد در دربار پیربدای فرزند جهان‌شاه قراقویونلو صدارت داشت در قیام او بر ضد پدرش جهان‌شاه شرکت نکرد. اوزون حسن پس از کشته شدن جهان‌شاه قراقویونلو در سال ۸۷۲ ق. او را به دیوان اوغورلو محمد در شیراز فرستاد. (تاریخ عالم‌آرای امینی، پیشین، مقدمه مصحح، صص شانزده و هفده)*
۱۰. فصیحی خوافی وفات خواجه تورانشاه وزیر را در ۲۱ صفر سال ۷۸۶ ق. ثبت کرده است. فصیح خوافی، (۱۳۸۶)، پیشین، جلد اول، ص ۹۸۸.
۱۱. مولانا شمس‌الدین صاحب کشف فرزند مولانا سراج‌الدین عمر بهبهانی فارسی صاحب کشف و کشاف و معاصر حافظ است، نویسنده کتاب معدن الدرر از او با عنوان «مولانا اعظم اعلم، قدوه صدور الزمان، اسوه علمای الاوان، شمس‌الملک و الدین علی- که از نبیره‌های مولانا و مقتدای طوایف الامم، علمای العالم، سراج‌الملک و الشریعه و والدین عمر المعروف به صاحب کشف اعلی الله تعالی شانه است. بنگرید به: شمس‌الدین محمد عمری مرشدی، (۱۳۸۳)، معدن الدرر (سیرت نامه حاجی ناصرالدین عمر مرشدی)، پژوهش دکتر عارف نوشاهی و دکتر معین نظامی، نشر کازرونیه، ص ۸۲۲. همچنین در جای دیگر روایتی از ملاقات مولانا شمس‌الدین علی با شاه منصور آورده شده است. همان، ص ۲۲. طباطبایی، سید محمد منصور،

۳۰۱ معرفی نسخه خطی «منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» و بازخوانی «حکم شیخوخیت بقعه منوره کاکا

- (۱۳۹۱)، نظری جدید درباره کتاب کشف کشف و مؤلف آن، فصلنامه تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر (بهار ادب)، سال پنجم، شماره دوم، شماره پیاپی ۱۶، ص ۴۹۳ تا ۵۰۴.
۱۲. حکم تدریس بقعه کبیریه حفت بالانوار الخیر که درباره مولانا مجدالدین نوشته، نسخه خطی مجموعه منشآت من نتایج افکار و افاضل نامدار، پیشین، برگ ۸۶ ب تا ۹۲ ب.
۱۳. این فتح‌نامه بدون عنوان، مربوط به وقایع سال ۸۲۳ هجری قمری است که طی آن شاهرخ تیموری برای سرکوبی قرا یوسف پادشاه قراقویونلو از خراسان به صوب آذربایجان حرکت کرده و در آن قیدشده که به محض رسیدن به قزوین خبر بیماری و فوت قرا یوسف در تبریز به او رسیده است. برای آگاهی بیشتر از این واقعه بنگرید به: عبدالرزاق سمرقندی، (۱۳۷۲)، مطلع سعدین و مجمع بحرین، تصحیح دکتر عبدالحسین نوایی، تهران، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، جلد دوم، صص ۲۸۲ تا ۲۸۶.
۱۴. این نامه خطاب به ابراهیم سلطان فرزند شاهرخ تیموری (حکومت بین سال‌های ۷۹۴ تا ۸۱۴ ق.) نوشته شده است.
۱۵. این فتح‌نامه که در پایان آن تاریخ «خامس ذی‌قعدة الحرام سنه ۸۲۳» دارد، درباره فتح تبریز به دست شاهرخ تیموری پس از مرگ قرا یوسف قراقویونلو است.
۱۶. این فتح‌نامه پس از شکست دادن اسکندر توسط شاهرخ تیموری در سال ۸۳۲ نوشته شده است. (تحریراً فی ثالث عشرین ذی حجه ۸۳۲)
۱۷. در این منشور، تیمور خطاب به فرزندش می‌نویسد: «سلطنت و ایالت و دارایی و حکومت ممالک فارس و کرمان و هرموز و عراق عجم و ری و آذربایجان و آران و مغان و قراباغ و جیلانات و شروانات تا باب الابواب و گرجستان و آبخاز و کردستان و دیار بکر و عراق عرب با حجاز و بلاد روم با اصطنبول و دریای فرنگ و دیار شام تا اسکندریه و نیل مصر بر وی مقرر و مفوض فرموده، زمام حل و عقد و قبض و بسط امور و مهمات آن ممالک در کف کفایت و قبضه شهمت او نهاده‌اند.
۱۸. فتح‌نامه‌ای است خطاب به ابویزید فرزند تیمور.
۱۹. مسلمیات: بخشودگی‌های مالیاتی.
۲۰. منشور تدریس مولانا مجدالدین اسماعیل در بقعه ابوعبدالله خفیف در شیراز است در بخشی از این منشور آمده: «نتیجه این مقدمات آنکه چون تدریس عالی بقعه منوره مقدسیه کبیریه رفع الله روح ساکنها از کاس فوت جرعه کل نفس ذائقه الموت نوشیده و صدایی از ندای ارجعی الی ربک به گوش هوش شنیده، دعوت حق را اجابت لبیک گفته بود تدریس آنجا به مقتضی ان الله یامرکم ان تودوا الامانات الی اهلها به مولانای اعظم اعلم جامع الفضایل و الشیم مجدالمه و الدین اسماعیل دام فضایله رجوع فرموده منشور همایون تغمده الله تعالی در قلم آمد تا سادات عظام و قضات اسلام و علمای اعلام و ائمه امام و مشایخ کرام و متولی بقعه او را مدرس آنجا و نصب کرده ما دانسته» نسخه خطی منشآت من نتایج افکار و افاضل نامدار، پیشین، برگ ۹۶ ب و ۹۷ الف.
۲۱. در برگ ۱۰۶ الف و ب نسخه خطی منشآت در این باره آمده است: در این وقت منصب قاضی القضاتی و صدارت و تقدم ارباب عالم و عزل و نصب قضات و حکومت اوقاف و بلوکات و امر احتساب و خطابت و امامت و ضبط اموال [یک کلمه ناخوانا] و ایتم و بیت‌المال و سایر امور شرعی و قضایای دینی و ما یتعلق بذالک در ممالک فارس و ولایات و مضافات و متعلقات و آنچه بعد از این به یمین عنایت الهی در قبضه تسخیر ما درآید بدو مفوض و مخصوص فرمودیم.
۲۲. به احتمال حکم تولیت جامع جدید شیراز و بقعه ابوعبدالله خفیف در سال ۸۰۶ ق. توسط تیمور به مولانا صاعد صادر شده است. بنگرید به: میرزا حسن حسینی فسایی، (۱۳۷۸)، پیشین، صص ۳۲۷ و ۳۲۸.
۲۳. در متن از خواجه رکن‌الدین مسعود با این تعابیر یاد شده است: «و صیت مکانت و فطانت و کمالاتشان با نسائم صباح و رواح در اطراف فارس و عراق شایع در این وقت جناب شریعت مولانا اعظم اعلم مقتدای طوایف امم احسب و انسب صناید العجم موبل اعظم القضات و العلماء فی العالم ناظم امور المسلمین و والدین علوم الانبیاء و المرسلین کفیل مصالح انام مبین الحلال و الحرام افتخار و یگانه جهان خواجه رکن المله و الشریعه والدین مسعود اعلی الله تعالی» (برگ ۱۲۹ الف و ب).
۲۴. در بخشی از این حکم آمده است: «حکم تولیت و حکومت اوقاف جامع عتیق و بقعه ابواسحاقیه مصلی که وقف حضرت مرشدیه است به صاحب اعظم خواجه علاء‌الدین حسن که به حسب کفایت و کمال استعداد و خصایل محموده متحلی است.» (برگ ۱۳۳ الف و ب).

۲۵. این نامه در موضوع رسیدگی به وقف نامه‌ای است بدین مضمون: «اکنون فلان کس روح‌الله روحه در شیراز مدرسه ساخته بوده و نیمه دهبی از کوار که باره شاپور معروف است بدان وقف کرده و وقفیت آن روشن شده و به سجلات قدیم رسیده و بعد از این به تصادم به هم رسیدن حوادث روزگار در حفیر دیوان افتاده و سبب آن معلوم نیست» (برگ ۱۳۷ الف و ب).

۲۶. منشور ایالت فارس برای فردی است که با این عناوین از او یاد شده است: «کهف و موئل آل طه و یس صاحب دیوان الممالک آصف‌العهد امیر رکن‌الدوله و الدین حسن» (برگ ۱۳۸ الف).

۲۷. در این حکم از شیخ محب‌الدین ابوالخیر و شکایت اهالی فارس یاد شده که به احتمال مربوط به وقایع سال ۸۴۱ ق. است. (بنگرید به: فارس نامه ناصری، پیشین، ص ۳۳۸).

۲۸. احتمالاً امیر جلال‌الدوله و الدین مسعود حاکم شولستان مورد اشاره در این حکم، امیر جلال‌الدین مسعود شاه لیراوی باشد که روزبهان خنجی از پناهندگی خال گرامی‌اش خواجه جلال‌الاسلام و المسلمین اسماعیل صاعدی «از ذمائم حرکات پیردقی» پسر ارشد قرا یوسف قره‌قویونلو و حاکم فارس در سال ۸۵۷ ق. به او پناه آورده است. بنگرید به: فضل‌الله روزبهان خنجی اصفهانی، (۱۳۸۲)، پیشین، صص ۱۲۵ و ۱۲۶.

۲۹. حکم تولیت مقبره شاه شجاع به تاریخ ۸۰۴ هجری قمری است. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: خواند امیر، پیشین جلد سوم، ص ۵۸۷؛ همچنین فارس نامه ناصری، پیشین، جلد اول، ص ۳۲۷.

۳۰. خواجه تاج‌الدین سلمانی اصفهانی، از خطاطان عصر سلطان ابوسعید گورکانی (۸۵۵-۸۷۲ ه. ق) است. خواجه تاج‌الدین سلمانی در سال ۸۲۱ ه. ق در قید حیات بوده و به احتمال در سال ۸۹۷ ه. ق درگذشته است.

۳۱. مصححان کتاب معدن الدرر درباره امیر کمال‌الدین بن عبدالرحیم ایناق می‌نویسند: «وی یکی از مقربان و امیران دربار ابراهیم سلطان بن شاهرخ بودند. وقتی حاجی عمر قصد ملاقات با شاهرخ نمود و عزیمت به خراسان کرد، ابراهیم سلطان امیر کمال‌الدین عبدالرحیم را طلبید تا مخارج راه و سفر حاجی عمر و همراهانش برآورند و بنویسند. امیر کمال‌الدین عبدالرحیم با حاجی عمر ارادت داشت و در ابتدا قصد ترتیب و تبویب نسخه‌ای در شرح حال حاجی عمر داشت، اما به رقم نیاورده، همچنان مبهم گذاشت. مؤلف معدن الدرر نسخه نامیوب امیر کمال‌الدین عبدالرحیم را در دست داشت و در جایی از معدن الدرر عین عبارت آن را آورده است و در جایی از او نقل کرده است امیر کمال‌الدین عبدالرحیم تا زمان تألیف معدن الدرر در ۸۶۹ ق در گذشته بود، زیرا مؤلف او را با دعای طیب الله ثراه یاد کرده است. بنگرید به: شمس‌الدین محمد عمری مرشدی، (۱۳۸۳)، معدن الدرر (سیرت نامه حاجی ناصرالدین عمر مرشدی)، پژوهش دکتر عارف نوشاهی و دکتر معین نظامی، نشر کازرونیه، ص ۸۲۲، ص ۱۱۳۶».

۳۲. نامه شاه شجاع به امیر تیمور گورکان است. رونوشتی از این نامه در زبده التواریخ حافظ ابرو آمده است بنگرید به: حافظ ابرو، (۱۳۸۰)، زبده التواریخ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. سازمان چاپ و انتشارات، تهران - ایران، ۱۳۸۰ ه. ش. جلد دوم، صص ۶۱۰ تا ۶۱۳.

۳۳. حاشیه نوشت شاه شجاع کوتاه و پرمعنا است بدین مضمون: «محمد غیر مذهب، رسمی محدث نهد و کار مظلومان سازد و آلا ما کار ظالم خواهیم ساخت. حرره شجاع بن محمد مظفر».

۳۴. نامه شاه شجاع به خواجه جلال‌الدین تورانشاه وزیر است. احتمالاً این نامه در سال ۷۸۱ ق؛ و در زمان لشکرکشی شاه شجاع به سلطانیه نوشته شده است. بنگرید به: محمود کتبی، (۱۳۶۴)، تاریخ آل مظفر، به اهتمام و تحشیه دکتر عبدالحسین نوایی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ص ۱۰۷ و ۱۰۸؛ همچنین، فارس نامه ناصری، پیشین، ص ۳۱۵. فصیحی خوافی وفات خواجه تورانشاه وزیر را در ۲۱ صفر سال ۷۸۶ ق. ثبت کرده است. فصیح خوافی، (۱۳۸۶)، پیشین، جلد اول، ص ۹۸۸.

۳۵. نامه شاه شجاع به برادرش سلطان احمد. برای آگاهی از رونوشتی دیگر از این نامه بنگرید به: حافظ ابرو، (۱۳۸۰)، زبده التواریخ، تصحیح و تعلیقات سید کمال حاج سید جوادی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سازمان چاپ و انتشارات، جلد دوم، ص ۶۱۳ و ۶۱۴.

۳۶. نامه میر سید شریف جرجانی (۷۴۰ تا ۸۱۶ ق.) به شاه شجاع درباره وضعیت مالی طلاب.

۳۷. درباره اوقاف مدرسه فزاریه شیراز است.

۳۸. زین‌الدین علی گَلاه از علمای دوره شاه شجاع و معاصر حافظ است.

۳۰۳ معرفی نسخه خطی «منشآت من نتایج افکار افاضل نامدار» و بازخوانی «حکم شیخوخیت بقعة منورة کاکا

۳۹. نامه در جواب نامه شیخ زین‌الدین علی گلا نوشته شده و ابیاتی از شاه شجاع در آن است بدین مضمون: «ترا نگفتمت ای روزگار بی‌حاصل / که من ز مهر تو و کین تو ندارم باک / من آن نیم که ز اقبال تو شوم خرم / من آن نیم که ز ادبار تو شوم غمناک / به تر و خشک و بر و بحر از چه می‌نازی / تویی و قطره‌ای از آب شور و مستی خاک / اگر ببخشی باشم امیر خاشا کی / و گر ببخشی خاشا که جویم آب حاشاک / مرا سری است که ترک کلاه همت آن / نجوید اسپر آلا ز اطلس افلاک.»

۴۰. احتمالاً صاحب نامه مولانا اعظم نظام‌الدین اصیل است که فصیحی خوافی ذیل وقایع ۷۵۸ ق. از او با عنوان شیخ و مقتدای اصفهان یاد کرده است. رک: فصیح خوافی، (۱۳۸۶)، پیشین، مجمل فصیحی، جلد اول، ص ۹۵۱. در فرائد غیائی نامه‌ای با عنوان «ایضاً من انشائه الی واحد من القضاة» آمده که مصحح محترمان را خطاب به نظام‌الدین اصفهانی دانسته است. بنگرید به: جلال‌الدین یوسف اهل، (۱۳۵۸) فرائد غیائی، به کوشش دکتر حشمت مؤید، تهران، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، ص ۳۵۶ ح.

۴۱. نامه جوابیه شاه شجاع به نظام‌الدین اصیل است.

۴۲. در معدن الدرر از او با عنوان «خواجه امام الدین اصفهانی یاد شده است که شیخ عمر مرشدی قصد داشته تا پیش او رود». بنگرید به: معدن الدرر، پیشین، ص ۱۸.

۴۳. نامه خطاب به اسد طغان‌شاه حاکم کرمان است که در سال ۷۷۵ ق. از طرف شاه شجاع به حکومت کرمان منصوب شد.

۴۴. احتمالاً این نامه اشاره به وزیر پیربداق قره‌قویونلو دارد. میرزا حسن حسینی فسایی درباره او می‌نویسد «امیر مجدالدین اسماعیل شیرازی که ماهی بود بر آسمان جلالت در سال هشتصد و [....] به وزارت پیربداق پسر سلطان میرزا جهان شاه قره‌قویونلو ترکمان برگشته تا عمرش تمام شد.» فارس نامه ناصری، پیشین، ص ۱۱۸۴.

۴۵. نامه خطاب به ابراهیم سلطان بن شاهرخ تیموری است (۷۹۶ تا ۸۳۸ ق.).

۴۶. ترجمه این بخش از مقاله برگرفته از کتاب بزرگان خنج با مشخصات زیر است: استاد محمدمامین خنجی، (۱۳۸۶)، مشاهیر نامی خنج، به همت موسسه خیریه و خدمات اجتماعی احسان، تهران، نشر فرزانه، ص ۱۷۷.

۴۷. ۳۵. نور.

۴۸. ۴. جمعه.

۴۹. ۱۰۷. انبیا.

۵۰. ۷۰. اسراء.

۵۱. ۴. الرحمن.

۵۲. ۲۵. حدید.

۵۳. ۳۵. نور.

۵۴. از اشعار حسام بن ثابت با تغییراتی اندک.

۵۵. ۶۲. یونس.

۵۶. آل عمران ۱۹۱.

۵۷. نسا ۱۱۳.

۵۸. نسا ۵۸.

۵۹. احتمالاً این عبارت را باید به صورت محمدحسن - محمد فرزند حسن - قرائت نمود.

۶۰. برای آگاهی از زندگانی و اندیشه‌های شیخ حاجی محمد ابی نجم و طریقت شمسیه و کاکاییه بنگرید به:

Aigle, Denise (2023), *Saints hommes de Chiraz et du Fārs Pouvoir, société et lieux de sacralité (Xe-XVe s.)*, Leiden; Boston: Brill, [2023] | Series: Iran studies, 1569-7401; Volume 24, pp.663-673.

۶۱. نسخه خطی طبقات محمود شاهی، عبدالکریم نیمدهی، کتابخانه ویندسور، ذیل وقایع سال ۸۱۰ در نسخه خطی کتابخانه ایوریخان ازبکستان به شماره ۱۵۲۳ وقایع سال ۸۱۰ جزء افتادگی‌های نسخه است.

۶۲. بنگرید به: نسخه خطی مکاتیب، دانشگاه تهران، نسخه شماره ۷۳ ج ادبیات، برگ ۹۸ الف.

۶۳ نسخه خطی تذکره شیخ حاجی محمد ابی نجم، کتابت نیمه اول قرن دهم هجری، نسخه شخصی خاندان ابونجمی خنج، برگ‌های ۹۸ تا ۱۰۴. این بقعه ز لطف جنتی روحانی است/ سلطان سعید سیف دینش بانی است/ نورانی اگر فتاد زبید که در او/نوری است کزو جان جهان نورانی است.

۶۴ به سال اربع‌عشرین و نهصد از هجرت/ که شد گذشته گشادند در بدین جنت.

۶۵ اشعاری که در ایوان نوشته شده و اکنون بخش‌هایی از آن مانده در زمان نگارش استاد محمدامین خنجی سالم بوده و توسط ایشان قرائت شده است. [یک مصراع افتادگی] شمس اشراق هدایت گفت در پاسخ خیال/ شیخ شمس‌الدین محمدهادی اهل یقین/ مرشد دین ائمه مقتدای اهل حال / [افتادگی] شمس‌الدین لاری مصرع تاریخ گفت/ شد مطاف عابدین درگاه آن صاحب‌کمال (۱۰۴۳ ق.) / سابعه ایزد صفی آن شاه دین/ بعد از آن بر اولیای شیعه ناجی و آل. بنگرید به: وثوقی، (۱۳۷۴)، پیشین، ص ۱۱۹.

۶۶ در نسخه خطی دیوان مظلوم خنجی (۱۲۰۱ تا ۱۲۷۷ ق.) عبارتی با عنوان «تاریخ تعمیر بقعه صف صدر مسجد متبرکه شمسیه» و این اشعار آمده است: شد در ایام شهنشاه جوان بخت جوان/ ناصرالدین‌شاه دوران غازی دولت به کام/ گشت تعمیر این بنای عالی به عهد دولتش/ همچنان جاوید ماند تا قیامت با نظام/ بانی ثانی شده حاجی جلال از بهر آنک/ تا گناهانش بیامرزد خدای لاینام/ در کف استاد عصر ابن نقی عبدالغفور/ لاری الاصل آن عزیز صالح فرخنده نام/ در چنین مسعود سالی یافت تعمیر آن بنا/ شد مکمل در کفش این مسجد عالمقام/ جستم از عقل آنکه این عالی بنا را نام چیست/ صف نشینان هدی گفتند صف صدر است نام/ سال تاریخش هزار و دو صد و ستین و پنج/ گفته است مظلوم خنجی در حسابش والسلام. نسخه خطی دیوان مظلوم خنجی، متعلق به آقای شیخ جعفر ابونجمی، برگ‌های ۴۲۶ و ۴۲۷.

منابع

استاد محمدامین خنجی، (۱۳۸۶)، مشاهیر نامی خنج، به همت موسسه خیریه و خدمات اجتماعی احسان، تهران، نشر فرزنان.

جلال‌الدین یوسف اهل، (۱۳۵۸) فراند غیائی، به کوشش دکتر حشمت مؤید، تهران، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران. حافظ ابرو، (۱۳۸۰)، زبده التواریخ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. سازمان چاپ و انتشارات، تهران - ایران، ۱۳۸۰ ش.

خواند امیر، (۱۳۸۰)، تاریخ حبیب السیر، با مقدمه استاد جلال‌الدین همایی، تهران، انتشارات خیام.

رکن زاده آدمیت، (۱۳۴۰)، دانشمندان و سخن‌سرایان فارس، جلد چهارم، تهران، چاپ اسلامی.

ستوده، حسینقلی، (۱۳۵۲)، تاریخ آل مظفر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

شمس‌الدین محمد عمری مرشدی، (۱۳۸۳)، معدن الدرر (سیرت نامه حاجی ناصرالدین عمر مرشدی)، پژوهش

دکتر عارف نوشاهی و دکتر معین نظامی، نشر کازرونیه.

شیخ‌الحکمایی، عمادالدین، (۱۴۰۳)، چند کتیبه از لار، خنج، فیثور و کوره، از کران تا کرانه، انتشارات نگارستان اندیشه.

طباطبایی، سید محمد منصور، (۱۳۹۱)، نظری جدید درباره کتاب کشف کشف و مؤلف آن، فصلنامه تخصصی

سبک شناسی نظم و نثر (بهار ادب)، سال پنجم، شماره دوم، شماره پیاپی ۱۶، ص ۴۹۳ تا ۵۰۴.

عبدالرزاق سمرقندی، (۱۳۷۲)، مطلع سعدین و مجمع بحرین، تصحیح دکتر عبدالحسین نوایی، تهران، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

عبدالکریم نیمدهی (۱۳۹۴)، کنز المعانی، تصحیح و توضیح و اضافات محمدرضا نصیری و محمدباقر وثوقی،

فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران.

فصیح خوافی، (۱۳۸۶)، مجمل فصیحی، مقدمه تصحیح و تحقیق سید محسن ناجی نصرآبادی، تهران، انتشارات اساطیر.

Abdul Karim Nimdehi (2014), *Kanz al-Ma'ani, correction and explanation and additions by Mohammad Reza Nasiri and Mohammad Baqer Vathoughi*, Persian Language and Literature Academy, Tehran.[In Persian].

Abdul Razzaq Samarqandi, (2007), *Matala Saadin and the Bahrain Assembly*, edited by Dr. Abdul Hossein Navaei, Tehran, Publications of the Research Institute of Humanities and Cultural Obedience.[In Persian].

Aigle, Denise (2023), *Saints hommes de Chiraz et du Fārs Pouvoir, société et lieux de sacralité (Xe-XVe s.)*, Leiden ; Boston: Brill, [2023] | Series: Iran studies, 1569-7401; volume 24.[In Persian].

Aubin, Jean (1969), *La Survie de Shīlāu et la Route du Khonj-ō-Fāl, in Iran*, 1969 Vol. 7, pp.21-37.[In Persian].

Fasih Khafi, (1386), *Mujamal Fasih, introduction, proofreading and research by Seyyed Mohsen Naji Nasrabadi*, Tehran, Asatir Publishing House.[In Persian].

Fazali, Habibullah, (1984), *Khat Atlas (research on Islamic calligraphy)*, Isfahan, Meshal Publications.[In Persian].

Fazlollah Rouzbahan Khanji Isfahani, (2003), *Tarikh Alam Arai Amini*, edited by Mohammad Akbar Ashiq, Tehran, Written Heritage Publications.[In Persian].

Hafez Abro, (2001), *Zabda al-Tawarikh*, Ministry of Culture and Islamic Guidance. Printing and Publishing Organization, Tehran - Iran, 1380 Sh.[In Persian].

Jalaluddin Yusuf Ahl, (1979) *Faraed Ghiashi*, with the efforts of Dr. Heshmat Moayed, Tehran, Farhang Iran Foundation Publications.[In Persian].

Khand Amir, (2001), *the history of Habib al-Seer*, with an introduction by Jalaluddin Homaei, Tehran, Khayyam Publications.[In Persian].

Khonji, Mohammad Amin, (2008), *the Famous People of Khonj*, Tehran, Farzan Publication. [In Persian].

- List of manuscripts of Istanbul University Library (1995), compiled by: Tawfiq Hashimpour Sobhani and Hossamuddin Aghsu, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran.[In Persian].
- Mahmoud Katabi, (1985), History of Al Muzaffar, under the care and guidance of Dr. Abdul Hossein Navaei, Tehran, Amir Kabir Publications.[In Persian].
- Manuscript of the works of Afkar and Afazel Namdar, Istanbul University Library, No. 399.[In Persian].
- Mirza Hasan Hosseini Fasai, (1999), Fars Nameh Naseri, edited and updated by Dr. Mansour Rostgar Fasai, Tehran, Amir Kabir.[In Persian].
- Roknzadeh Adamit, (1961), scholars and rhetoricians of Fars, volume 4, Tehran, Islamia Press.[In Persian].
- Shamsuddin Mohammad Omri Morshidi, (2004), Madan al-Durrar (biography of Haji Naseruddin Omar Morshidi), research by Dr. Aref Noshahi and Dr. Moin Nizami, Kazarunieh Publishing.[In Persian].
- Sheikh Al-Hakmai, Emad al-Din, (2024), some inscriptions from Lar, Khanj, Fishur and Korah, from Karan to Karane, Andisheh Publishing House.[In Persian].
- Sotoudeh, Hossein Qoli, (1973), History of Al Mozafar, Tehran, University of Tehran Press.[In Persian].
- Tabatabaei, Seyyed Mohammad Mansour, (2013), a new opinion about the book Kashf Kashshaf and its author, Specialized Quarterly of Poetry and Prose Stylology (Bahar Adab), 5th year, 2nd issue, serial number 16, pp. 493 to 504.[In Persian].
- Vosoughi, Mohammad Baqer (1995), Khonj the ancient passageway of Larestan, Qom, Neighboring Publications.[In Persian].